Tarih Okulu Dergisi (TOD)
Aralık 2014
Yıl 7, Sayı XX, ss. 185-214.

Journal of History School (JOHS)
December 2014
Year 7, Issue XX, pp. 185-214.

DOI No: http://dx.doi.org/10.14225/Joh623

ALİ GEYLÂNÎ'NİN KALEMİNDEN FARSÇA ESMÂÜ'L-HÜSNÂ

Mehmet ÜNAL[*]

Özet

Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle ortaya çıkan Türk-İslam Edebiyatı, zaman içinde çok büyük yol kat etmiştir. Arap ve Fars edebiyatı gibi Türk-İslam edebiyatında birçok şahsiyet yetişmiştir. Türk-İslam edebiyatında Kur'an ve hadislerden doğrudan ya da dolaylı olarak faydalanarak bu konuda çok sayıda mahsul ortaya çıkarılmıştır. Dinî-ahlâkî temaların başında Allah, Hz. Muhammed, dört halife, Hz. Hüseyin ve din büyükleri, tekke ve tarikat ehlinin yaşayışı ve nasihatleri gelmektedir. Allah'ı en güzel isimleriyle anmanın İslâm'da önemli bir yeri olması sebebiyle Esmâü'l-Hüsnâ konusunda çok sayıda müstakil manzum ve mensur eserler kaleme alınmıştır. Bazı şairler bu temayı bir bölüm halinde işlemişlerdir.

Esmâ-i Hüsnâ (el-Esmâü'l-Hüsnâ) terkibi isim, nam, unvan gibi manalara gelen Arapça "ism" kelimesinin çoğulu olan 'esmâ' (isimler) kelimesi ile en güzel manalarına gelen 'hüsnâ' kelimesinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Bu terkip, Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde de geçmektedir. Bu tema Fars Edebiyatında da birçok şair ve yazar tarafından söz konusu edilmiş, bazen müstakil olarak, bazen de bir kısım şeklinde vücuda getirmişlerdir.

Bu çalışmada 16. yüzyıl İran şairlerinden Ali Geylanî (Gilânî)'nin Marmara Üniversitesi Nadir Eserler Koleksiyonunun 12830 numara ile demirbaşa kayıtlı olan "Kitâb-ı Lü'lü'ül-Meknûn ve Leylî u Mecnûn" adlı eserin (6^a-11^a) varakları arasında bulunan "Münâcât der Esmâü'llâhu'l-Hüsnâ" başlığıyla verilen şiiri günümüz harflerine transkripsiyon edilerek tercümesi verilmiş ve Fars Edebiyatında Esmaü'l-Hüsnâ'nın işleniş biçimi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *İslâmî Türk Edebiyatı, Esmâü'l-Hüsnâ, Ali Geylânî, Fars Edebiyatı.*

[*] Uzman, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.

Mehmet Ünal

A Poem on 99 Names of Allah by an Persian Poet by Ali Geylânî

Abstract

The corpus of Islamic Literature of Turkish began to appear after the turks chose to be muslims and improved a great deal in time. As in the related literature of Arabic and Persian, many literary personalities have contributed to this field and many great literary books which directly or indirectly applied to the Koranic verses or the Prophet's words have been written. The main religious and moral themes involved in this field are Allah and His last Prophet, the four khalifahs, the prophet's grandsons, scholars, sufi saints, their life styles and giving advices. Since a great deal of importance has been attributed to the beautiful names of Allah, that is, *Esma-i Hüsna* numerous works have been solely devoted to this theme both in verses and prose while in some it has been partly held.

The phrase Esmâ-i Hüsna which is directly derived from the Koran is created from two words namely *names* and *utmost beautiful* and refers the 99 attributes of Allah. The theme has also been well favoured by authors or poets in Persian Literature and partly or as a whole the commentaries have been produced on the beautiful names of Allah.

In this study a booklet "Münâcât-ı der Esmâü'llâhu'l-Hüsnâ" written by a 16th century Iranian Poet Ali Geylani was translated into Turkish and how Esmaü'l-Hüsnâ as a literary genre was handled in Persian literature was briefly explained.

Key words: *Islamic Literature of Turkish, Esmâü'l-Hüsnâ, Ali Geylânî, Persian Literature*

Giriş

Müslüman milletlerin edebiyat tarihlerine bakıldığı zaman, Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerden doğrudan ya da dolaylı olarak faydalanılarak çok sayıda eserler verildiği görülmektedir. Bunlar; Allah, Hz. Muhammed, dört halife ve din büyükleri, tekke ve tarikat şeyhleri ile ilgili dinî-ahlâkî türler olarak karşımıza çıkar. Arap edebiyatında olduğu gibi, bu türden dinî metinler Fars edebiyatında da önemli bir yer teşkil etmektedir. Allah-ı Teâla ile ilgili türlerin en önemlilerinden birisi de Esmâ-i Hüsnâ'lardır. Fars edebiyatında da Esma-i Hüsnâ'larla ilgili hem müstakil hem de bir bölüm olarak birçok eserler meydana getirilmiştir.

Ahmed Yesevî ile başlatılan dinî-tasavvufî edebiyat, Anadolu'nun Türkler tarafından fethedilmesinden sonra Müslüman Türklerin ve Ahmed Yesevî'ye bağlı olanların bölgeye göç etmesiyle birlikte bütün Osmanlı coğrafyasında da etkili olmuş ve Anadolu'dan yayılan tasavvufi hareketlerle bu

tür gelişmiş ve sayısız dinî-edebî ürünler meydana gelmiştir. İlk olarak tekke ve tarikatlarda Allah'ın varlığını ve birliğini anlatan ilahiler ve şiirler söylenmeye başlanmıştır.[1] Bu yazılan şiirler daha çok halka hitap eden, sözden çok manaya vurgu yapan örnekler olmuştur.

İslâmî-edebî türler içinde Allah'ın varlığını ve birliğini işleyen tevhidler ve Allah'tan yardım ve dua talebinde bulunan münacatların dışında tamamen Allah'ın güzel isimlerinin geçtiği müstakil Esmâü'l-Hüsnâ şerhleri ayrı bir tür olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'a güzel isimleriyle dua etmenin ve hadislerde Allah'ın güzel isimlerinin ezberleyip okumanın teşvik edilmesi ve bundan dolayı cennete girileceği müjdesinin verilmesi birçok şair için ilham kaynağı haline gelmiştir. Cenab-ı Allah ile ilgili olan bu edebî tür olarak Esmâ-i Hüsnâ'nın, Arap, Fars ve Türk edebiyatında sayısız örnekleri vardır. Bu makalede Marmara Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümünde bulunan Fars edebiyatının 16. yüzyıl temsilcilerinden Ali Geylânî'nin *"Kitâb-ı Lü'lü'ül-Meknûn ve Leylî u Mecnûn"* adlı eserinin 6^{a}-11^{a} varaklarında mevcut olan "Münacât-ı der Esmâü'l-Hüsnâ" başlıklı bölüm günümüz harflerine çevrilip tercümesi yapılacaktır. Böylelikle araştırmacılar Fars edebiyatında konu edilen Esmâ-i Hüsnâ ile Türk Edebiyatında ele alınan Esmâ-i Hüsnâ'ları karşılaştırma imkânı bulacaklardır.

1. Esmâ-i Hüsnâ

Arapça isim kelimesinin çoğulu olan esma ile "güzel, en güzel" anlamındaki hüsnâ kelimelerinden mürekkeb olan el-Esmaü'l-Hüsna terkibi ayet ve hadislerde Yüce Allah'a ait olduğu belirtilen ve ona ait olan tüm yüce isimlerini ifade eden bir tabirdir. Bu tamlamanın, geniş anlamda Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde ve hadis-i şeriflerde geçen bütün Allah'ın isimlerini kapsadığı, terim olarak da hadislerde doksan dokuz olduğu belirtilen isimleri[2] içerdiği kabul edilir.

[1] Ali Yılmaz, "Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ Şerhleri ve İbn-i İsâ-yı Saruhânî'nin Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ'sı" *Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fak. Der*., S. 2, Sivas 1998, s.1.

[2] Ebu Abdullâh b. Muhammed b. İsmâîl el- Buhârî, *Sahîh I-IV*, Yayına Haz. Muhammed Züheyr b. Nâsir en-Nâsir, Dâr u Tavki'n-Necât, Beyrut, 1422, Şurut, 18, III, 185, "Da'avât", 69, C. IV, Cüz 8, s. 87; Ebu'l-Hüseyn Müslim b. El-Haccâc, *Sahîh*, Yayına Haz.: Ferîk-i Beytü'l-Efkâri'd-Düveliyye, Beytü'l-Efkâri'd-Düveliyye, Suudi Arabistan, 1418/1997, "Zikr", 5, s. 1075.

Esmâü'l-Hüsnâ'dan maksat, Allah'ın bütün isimleri ve daha çok doksan dokuz ismi anlaşılmaktadır. Allah'ın isimlerinin "en güzel" diye adlandırılmasını Ebubekir İbnü'l-Arabî şu şekilde izah eder:

"1. Esmâ-i Hüsnâ Allah hakkında yücelik ve aşkınlık ifade eder ve kullarda saygı hissi uyandırır.

2. Zikir ve duada kullanmaları halinde kabule vesile olur ve sevap kazandırır.

3. Kalplere huzur ve sükûn verir, lütuf ve rahmet ümidi telkin eder.

4. Bilginin değeri bilinenin değerine bağlı bulunduğu ve bilinenlerin en şereflisi de Allah olduğu için Esmâ-i Hüsnâ bilgisine sahip olanlara bu bilgi meziyet ve şeref kazandırır.

5. Esmâ-i Hüsnâ Allah için vâcip, câiz ve mümteni olan sıfatları içermesi sebebiyle O'nun hakkında yeterli ve doğru bilgi edinmemize imkân verir."[3]

Cenâb-ı Allah'ın güzel isimleri, Kur'an-ı Kerim'de çeşitli ayetlerde ve Hz. Peygamber'in çeşitli hadislerinde zikredilmiştir. Kur'an-ı Kerimde Esmâ-i Hüsnâ'nın belirtildiği ayetler şunlardır:

- ✓ En güzel isimler Allah'ındır. Ona bu isimler ile dua edin. Onun isimleri konusunda sapkınlık edenleri bırakın. Onlar yaptıklarının cezasını göreceklerdir.[4]
- ✓ De ki: Gerek Allah deyin, gerek Rahman deyin, hangisi ile dua ederseniz edin en güzel isimler O'nundur.[5]
- ✓ Allah'tan başka ilah yoktur. En güzel isimler O'nundur.[6]
- ✓ O, yaratan, var eden (varlığa getirdiklerine) biçim veren Allah'tır. En güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde bulunanların hepsi O'nun olduğunu anarlar. O, 'Aziz (mutlak galip), Hakîm (hükümdar, her şeyi hikmetle yapan)'dir.[7]

Bu ayet-i kerimelerin dışında Hadîs-i Şeriflerde de Esmâ-i Hüsnâ ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bu Hadîs-i Şeriflerden bazıları şunlardır:

"Şüphesiz Allah'ın 99 ismi vardır. Kim onları ezberleyip, manasını düşünerek sonuna kadar sayarsa cennete girer."[8]

---

[3] Bekir Topaloğlu, "Esmâ-i Hüsnâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul 1995, s. 404.
[4] Kur'an-ı Kerim, 7/180
[5] Kur'an-ı Kerim, 17/110.
[6] Kur'an-ı Kerim, 20/8.
[7] Kur'an-ı Kerim, 59/24.
[8] Buhârî, *age.*, Tevhid 12, Şurut 18, Daavât 83, İst, 1992; Müslim, *age.*, Tevhid 5.

"Ey Allahım! Sana en güzel isimlerinin hepsiyle duâ ederim..."[9]

"Allah'ın doksan dokuz ismi (yüzden bir eksik) vardır. Kim bunları ezberlerse, (gerektiği şekilde amel ederse) sayarsa cennete girer…"[10] "Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Bunları ezberleyen cennete girer..."[11] "Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Bunları sayan cennete girer."[12] "Allah'ın (yüzden bir eksik) doksan dokuz ismi vardır. O, tektir, teki sever. O isimleri ezberleyen cennete girer."[13] gibi hadislerde Allah'ın isimlerinin doksan dokuz adet olduğu belirtilmiştir. Doksan dokuz ismin olduğu hadis-i şerif, hadis kitaplarında geçmekle birlikte isimlerin sayılmış olduğu rivayet, sadece Tirmîzî ve İbn-i Mâce'de geçmektedir. Daha sahih olduğu kabul edilen Tirmîzî rivayetine göre Allah'ın güzel isimleri şunlardır:

Allâh (c.c.), er-Rahman, er-Rahîm, el-Melîk, el-Kuddûs, es-Selâm, el-Mü'min, el-Müheymin, el-Azîz, el-Cabbâr, el-Mütekebbir, el-Hâlik, el-Bârî', el-Musavvir, el-Ğaffâr, el-Kahhâr, el-Vehhâb, er-Rezzâk, el-Fettâh, el-Alîm, el-Kâbız, el-Bâsit, el-Hâfid, er-Râfi', el-Muizz, el-Muzill, es-Semî', el-Basîr, el-Hakem, el-Adl, el-Latîf, el-Habîr, el-Halîm, el-Azîm, el-Ğafûr, eş-Şekûr, el-Aliyy, el-Kebîr, el-Hafîz, el-Mukît, el-Hasîb, el-Celîl, el-Kerîm, er-Rakîb, el-Mucîb, el-Vâsi', el-Hakîm, el-Vedûd, el-Mecîd, el-Bâis, eş-Şehîd, el-Hakk, el-Vekîl, el-Kaviyy, el-Metîn, el-Velî, el-Hamîd, el-Muhsî, el-Mübdi', el-Muîd, el-Muhyî, el-Mumît, el-Hayy, el-Kayyûm, el-Vacîd, el-Mâcid, el-Vâhid, es-Samed, el-Kâdir, el-Muktedir, el-Mukaddim, el-Muahhir, el-Evvel, el-Âhir, ez-Zâhir, el-Bâtın, el-Vâlî, el-Müteâl, el-Berr, et-Tevvâb, el-Müntakim, el-Afüvv, er-Raûf, Mâlikü'l-Mülk, Zü'l-Celâli ve'l-İkrâm, el-Muksıt, el-Câmi', el-Ğanî, el-Muğnî, el-Mâni', ed-Dârr, en-Nâfi', en-Nûr, el-Hâdî, el-Bedî', el-Bâkî, el-Vâris, er-Reşîd, es-Sabûr.[14]

Kur'ân-ı Kerim en güzel isimlerin Allah'a ait olduğuna kesin bir dille delil getirmekte ve bu isimlerin yalnızca O'na mahsus olduğunu ifade

[9] İbn-i Mâce, *Sünen I-II*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâr-u İhyâ-i'l-Kütübi'l-Arabiyye, Beyrut, 1373/1954, "Du'â", 10, c. II, s. 1269.

[10] Buhârî, "Şurût", 18, c. II, s. 198; "Tevhîd", 12, c. IV, cüz 9, s. 118; Ahmed b. Hanbel, *Müsned* I-L, thk.: Şuayb el-Arnavut-Âdil Mürşid, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1417/1997, c. XII, 469, c. XIII, 61-490.

[11] Müslim, age., "Zikr", 5, s. 1075.

[12] Îsâ Muhammed b. Îsâ et-Tirmîzî, *Sünen* I-V, thk.: İbrâhim Atve, Mustafâ el-Halebî Baskısı, Mısır, 1395/1975, "Da'avât", 83, c. V, s. 530-531.

[13] İbn-i Mâce, *age.*, "Du'â", 10, c. II, s. 1269.

[14] İbrahim Canan, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, C. 17, Ankara, Akçağ Yayınları, s. 523-524.

etmektedir. Yalnız Allah'a mahsus olmasından dolayı bu terim O'ndan başka bir şey için kullanılamaz. En güzel isimlerin sadece Allah'a ait olduğu hükmünün yanı sıra, O'na bu güzel isimlerle dua ve tesbih vb. edilmesinin önemine, bu isimler hakkında yanlışa, sapkınlığa düşülmemesi gerektiğine ve dua edileceği vakit bu isimlerden hangisi kullanılırsa kullanılsın sonuç olarak her daim Allah'ın en güzel bir ismi ile dua edilmiş olunacağı gibi önemli noktalara dikkat çekilmiştir. Bu ayetlerin dışında, Allah'ın isim ve sıfatları Kur'ân'da isim, sıfat, fiil, zamir hallerinde ve terkiplerde müstakil olarak da geçmektedir.[15]

Kur'an-ı Kerîm'de Esmâ-i Hüsnâ'dan bahsedilmekte, ancak sayısı hakkında bir bilgi verilmemektedir. Kur'an-ı Kerîm'de müstakil olarak 74 kadar isim mevcuttur.[16] Bütün bu bilgilerle birlikte Allah'ın isimlerinin bunlarla sınırlı olmadığına, bu isimlerin sonsuz olduğuna dair hadisler de vardır. Bu hadislere dayanarak H. İbrahim Şener, Allah'ın bilinen isimleri yanında, bilinmeyenlerin daha çok, hatta sonsuz olduğu sonucunu çıkarır.[17]

Ayetlerin ve hadislerin insanlara vermek istediği mesajları iletmeye vasıta olması, Esmâ-i Hüsnâ'nın okunup ezberlenmesi, hayatta uygulanarak ders çıkarılması, yazarların insanlara faydalı olup kendilerine hayır dua edilmesine vesile olacağı düşüncesi, asıl hedef olarak da Allah'ın ahlaki ile ahlaklanma gereği gibi birçok sebepten ötürü, Allah'ı isim ve sıfatları ile tanıtan, Allah hakkındaki bilgileri sağlamlaştıran ve derinleştiren, ona dua edilmesinin bu isimler üzerinden gerçekleştirildiği birçok eser yazılmıştır. Bu eserler mensur ve manzum tarzdadır. Arap, Fars ve Türk edebiyatında bu türden eserleri yazma geleneği hem mensur hem manzum olarak uzun yıllar devam etmiştir.

Esmâ-i Hüsnâ terimi edebî olarak şu şekilde tanımlanabilir: Esmâ-i Hüsnâ hadisinde (Tirmîzî rivayeti) geçen Cenâb-ı Allah'ın doksan dokuz ismini esas alarak bu isimleri şerh eden, yorumlayan, havâsslarını veren, tecellilerini

---

[15] Kur'an'da geçen Allah'ın isimleri, sıfatları ve bunların tasnifleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Sıtkı Gülle, "Kur'ân-ı Kerîm'deki Esmâ-i Hüsnâ ve Grupları", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (*Mevlânâ Sayısı*)*, İstanbul, 2008, S. 16, Yıl: 2007, ss. 121-148; İsmail Karagöz, *Ayet ve Hadisler Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları Esmâ-i Hüsnâ*, DİB Yayınları, İstanbul, 2001; Halil İbrahim Şener, *Türk Edebiyatında Manzûm Esmâü'l-Hüsnâlar*, Basılmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, İzmir 1985; Bekir Topaloğlu, "Esmâ-i Hüsnâ", *DİA*, Ankara, 1995, c. XI, s. 404-418.

[16] H.İbrahim Şener, "Âsâr-ı Kemalde Yer Alan Manzum Esmâ-i Hûsna", S. 4, *DÜİFD*., İzmir 1987, s. 231.

[17] Şener, *agm.*, s.232.

belirten, insanın bu isimden sağlayacağı mükâfat ve alması gereken ders, pay vb. konuları ele alan mensur, manzum veya ikisinin de müşterek olarak kullanıldığı türde yazılan eserlerdir. Bunlar, bağımsız olduğu gibi, bir bölümde Esmâ-i Hüsnâ'lar da ele alınabilmektedir.

Esmâ-i Hüsnâ türü eserler çoğunlukla mesnevî ve kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Bunların dışında müsecca', kıt'a, dörtlük veya serbest şekillerde yazılan eserler de mevcuttur. Bu durum hakkında bugüne kadar manzum Esmâ-i Hüsnâ'lar ile ilgili en kapsamlı çalışmayı yapan Halil İbrahim Şener'in şu tespiti nazım şekilleri ve isimlerin bu şekillere nasıl yerleştirildiğini göstermesi açısından önemlidir: "*Manzum Esmâ-i Hüsnâ'ların da kaside, mesnevî ve dörtlükler halinde yazıldıklarını görüyoruz. Bunun da sebebi, Allah'ın isimlerinin kasidelerde beyitler içinde, mesnevîlerde daha çok müstakil, dörtlüklerde ise bir veya birkaç dörtlük içinde şerh edilmiş olmalarıdır. Bunların en uzun olan şüphesiz mesnevî tarzı Esmâ-i Hüsnâ'lardır.*"[18]

Esmâ-i Hüsnâ türü eserlerdeki asıl amaç, Allah'ın güzel isimlerinin ve sıfatlarının açıklanmasıdır. Bu eserlerde isimlerin öncelikle sözlük anlamları verilmekte daha sonra ise müellifin tercihine göre isimlerin açıklamalarına geçilip yorumları yapılmaktadır.

Esmâ-i Hüsnâ'larda muhtevâ ile ilgili bilgilerde, hangi konuların ele alındığı kısaca şöyledir:

- Kur'ân ve Hadis-i şeriflerde geçen Allah'ın isimleri, bazı eserlerde bu isimler önce liste halinde verilmiş, daha sonra ise tek tek isimlerin şerhine geçilmiş, bazı eserlerde ise isimler sayılmadan direkt Allah'ın isimlerine tek tek başlıklar halinde verildiği görülmektedir. Ayrıca bu tür eserlerin başlangıcında, genelde Allah'ın güzel isimleri olduğunu belirten ayet veya Allah'ın 99 isminin olduğunu belirten hadis rivayeti yer almaktadır.
- Allah'ın isimlerinin taksim ve tasnifi
- Esmâ-i Hüsnâ'nın sayısı meselesi
- A'râf Suresi 180. ayette geçen "Allah'ın isimleri konusunda sapıklığa düşmeyin." anlamına gelen ayetteki ilhad konusu
- Hadis-i şerifte geçen "men ehsâhâ" ibaresinden mütevellit Esmâ-i Hüsnâ'da ihsâ konusu ve açılımları
- Esmâ-i Hüsnâ'nın tevkifi olup olmadığı (Örneğin Allah'a Kur'ân ve hadislerde geçmeyen bir ismin verilip verilmeyeceği ya da Arapça olmayan

[18] Şener, *agt.*, s. 167.

isimlerin başka milletlerce Allah hakkında isim olarak kullanılması gibi konular)

- ❖ Tasavvufî açıdan Esmâ-i Hüsnâ'nın sırları ve zikri (Örneğin "hû" ismi)
- ❖ Esmâ-i Hüsnâ'nın şerhi-havâssı-ebcedi
- ❖ Esmâ-i Hüsnâ'nın insan ve kainattaki tecellileri
- ❖ Kişinin bu isimlerden çıkarması gereken dersler
- ❖ Esmâ-i Hüsnâ'larda geçen muhtelif sure, dua ve evrâd
- ❖ Esmâ-i Hüsnâ ile münâcât

2. Fars Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ

Arap, Fars ve Türk edebiyatında Esmâ-ı Hüsnâ'ların oluşumunda hiç kuşkusuz hadislerin büyük bir etkisi vardır. Edebiyatımızdaki dinî, edebî türlerin birçoğunda da olduğu gibi hadis-i şerifteki cennete girme müjdesinden dolayı Arap, Fars ve Türk birçok müellif ve şair bu türde eserler kaleme almışlardır. Bu bilgiler ışığında, asıl konumuz olan Fars edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ ve temsilcileri, şârihleri hakkında şunlar söylenebilir:

Esmâ-ı Hüsnâ ile ilgili en çok eser verilen dil Arapçadır. Bunu sırasıyla Türkçe ve Farsça izler. Ayrıca İngilizce olarak yazılan biri manzum diğeri mensur iki eser vardır. Farsça olarak da mensur ve manzum Esmâ-i Hüsnâlar yazılmıştır. Ancak, Arapça ve Türkçe mensur ve manzum Esmâ-i Hüsnâlar, oldukça hacimli ve muhtevalı olmalarına karşılık, Farsça yazılanlar ise kısa, hacimsiz ve daha çok manzumdur. Mensur ve manzum Farsça'da altı eser bulunmaktadır. Her üç dilde manzum olarak yazılan Esmâ-ı Hüsna otuza yakındır ve bunların üçte ikisi Türkçedir. Bu da Türk edebiyatında bu türe gösterilen ilgi açısından dikkate değer bir noktadır. Her ne kadar sayı verilmişse de yapılacak yeni araştırmalarla sayının artacağı kesin gibi gözükmektedir.

2.1. Fars Edebiyatında Bazı Mensur Esmâ-i Hüsnâ'lar

1. *Şerhu'l-Esmâü'l-Hüsnâ*: Çerhî Yakub b.Osman (ö.851/1447) tarafından Arapça aslından Farsçaya tercüme edilmiştir. Eser, Süleymaniye Kütüphanesinde mevcuttur. Arapça bir mukaddimeden sonra "Ammâ ba'dü" diyerek önce kendi adını zikretmiş, sonra da ilgili hadisi nakletmiştir. Hadisteki sıraya göre, Esmâ-i Hüsnâ tercüme ve şerh edilmiş ve bir ayetle bitirilmiştir.

2. *Mu'amma-yı Câmî* (*Risâle-i Mu'amma-yı Nefise*): Türünde örnek teşkil eden ve kaynaklık eden bu Mu'amma Risalesi, Muhammed b. Halil

tarafından 1107/1695 tarihinde istinsah edilmiştir. *Külliyât-ı Câmî'*de Risâle-i Mu'amma adı altında dört Mu'amma olup, bunlardan biri de Esmâ-i Hüsnâ'dır. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi kütüphanesinde mevcuttur.

3. *Şerhu'l-Esmâü'l-Hüsnâ*: Müellifi belli olmayan bu eser 1106/1694 tarihinde istinsah edilmiştir. Bu eser, Hüseyin b. Muhammed el-Huseynî eş-Şırâzî (ö. 904/1499)'nin doksan dokuz beyitlik Manzum *Mu'ammeyât-ı Mir Hüseyin* isimli eserinin Farsça şerhidir. Eser, Süleymaniye Kütüphanesinde mevcuttur.

4. *Şerhu'l-Esmâi'l-Hüsnâ*: Yazarı belli olmayan bu eserde, önce ilgili hadis nakledilmekte, sonra da Esmâ-i Hüsnâ kısa kısa izah edilmektedir. Eser Süleymaniye Kütüphanesinde mevcuttur.

2.2. Fars Edebiyatında Bazı Manzum Esmâ-i Hüsnâlar

1. *Şerhu'l-Esmâü'l-Hüsnâ*: Daha çok mu'ammalarıyla tanınan Hüseyin b. Muhammed el-Hüseynî eş-Şîrâzî (ö. 904/1499) tarafından yazılmıştır. Bu manzum Esmâ-i Hüsnâ doksan dokuz beyit olup her beyitte Esmâ-i Hüsnâ'dan biri muamma yoluyla şerh edilmektedir. Mesnevî tarzında söylenmiştir. Bursalı Lami'î Çelebi (ö. 938/1532) bu eseri, *Mirâtü'l-Esmâ* ve *Câm-ı Cihân-nümâ* adıyla Türkçeye tercüme etmiştir. Eser, Süleymaniye Kütüphanesi ve Dil Tarih ve Coğrafya Fak. Kütüphanesinde mevcuttur.

2. *Esmaü'l-Hüsnâ*: Eser, Nasrûllah Rızâyî-i Şîrâzî'nindir. Türkiye Yazmalar Toplu Kataloğu'ndaki bilgilere göre, hadisteki sıra takip edilmekte, her beyitte Esmâ'dan biri zikredilmektedir. Son iki beyitte "er-Reşid, es-Sabûr" isimlerinin şerh edildiğinden dolayı doksan dokuz beyit olduğu kabul edilmektedir.[19]

3. *Esrar-ı Tevhid*: Bu eser, mutasavvıf şâir Seyyid Abdülkâdir Belhî (ö. 1341/1922)'nin Farsça yazdığı bir kitabdır. Mesnevi tarzında yazılmış olan bu eser, doğrudan Esmâ-i Hüsnâ olmamakla beraber, başta Esrâr-ı Tevhid'den bahsedilmesi ve Esmâ-i Hüsnâ'dan bazılarının verilmiş olmasından dolayı Esmâ-i Hüsnâ olarak kabul edilmiştir. Eser, Muhammed Nazım Paşa tarafından *Tercüme-i Esrâr-ı Tevhid* adıyla Türkçeye çevrilmiştir. Bunlardan başka müstakil omayıp divanlarda bölümler halinde Esmâ-i Hüsnâlar da mevcuttur. [20] Biz de Ali Geylânî'nin "*Kitâb-ı Lü'lüü'l-Meknûn ve Leylî u Mecnûn*" adlı yazmasında bir bölüm olan "Münacât-ı Der Esmâü'l-Hüsnâ" adlı bölüme transkripsiyon edip Türkçeye tercüme edilecektir.

[19] Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., İstanbul 1981, 2, 77.
[20] Fars Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâlarla ilgili geniş bilgi için bkz., Şener, *agt.*, s. 65-68.

3. Metin

Münacât der Esmâü'l-Hüsnâ

Ali Geylânî adıyla bilinen 16. yüzyıl tasavvuf şairi olan müellif, şiirlerinde "Ali" mahlasını kullanmıştır. Kaynaklarda yazma nüshadan çıkarılan bilgiler haricinde hayatı hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. İncelediğimiz metin, Marmara Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi 12830/YZ0971 numaralı demirbaşa kayıtlı olup 104 varaktan oluşmaktadır. Her varakta on üç beyit bulunmaktadır. 10,5x15x1,5 cm 9,5x 6 cm ebadında, tasavvufi yönü oldukça ağır basan, toplam 2623 beyitten müteşekkildir. 976/1568 yılında yazılmış olan eserin tam adı, "Kitâb-ı Lü'lü'ül-Meknûn ve Leylî vü Mecnûn"dur. Mesnevî nazım şeklinde Farsça Ta'lik yazı türü ile kaleme alınmış, Münacaat, Na't, Esma-i Hüsna ile başlamış, daha sonra asıl anlatılmak istenen konu verilerek mecazi aşktan, İlâhi aşka geçiş yapılmıştır. Bu kısımda şair tarafından hem Leylâ'ya hem de Mecnûn'a dinî nasihatler verilmiş, son bölümde ise elli beş beyitlik "Tarih-i Kitâb" başlığı altında nazm aktarılarak, kitap ile ilgili bilgiler verilerek yazıldığı tarih belirtilmiştir. Konu ile ilgili bugüne kadar herhangi bir çalışma yapılmamış olup bu makale üzerinde yapılan ilk çalışma özelliği taşımaktadır. İran ve Türkiye'de bulunan tüm yazma eser kütüphanelerindeki araştırmalarımıza rağmen ikinci bir nüshasına rastlanmamıştır. Eserin (6^a-11^a) varakları arasında mevcut olan "*Münâcât Der Esmâ-i Hüsnâ"* başlıklı bölüm toplam 126 beyitten oluşmaktadır. Hezec bahrinin "Mef'ûlü Mefâ'ilün Fe'ûlün" kalıbıyla yazılmıştır. Şair, her beyitte Allah'ın güzel isimlerini söyleyerek onun açıklamasını yapmış, Allah'ın her şeyin üstünde olduğunu, bu dünyada olan her şeyin Allah'ın tasarrufunda olduğundan, yerde ve gökte olan her şeyi O'nun yarattığından, Allah'a itaat etmeyenin sonunun helak olacağından, dünyada mevcut olan her şey onun kudretiyle olduğundan, ona hiçbir kötülüğün musallat olamayacağından, bilgisinden kimsenin şüphe duymaması gerektiğinden, herkesin kalbinden geçenleri bildiğinden, kralların mülkünün tek sahibi olduğundan bahsetmektedir. Şair, Allah'a yalvararak çok günahı olduğunu ve bu günahlardan kurtulmak için af dilemektedir. Ayrıca, ayet ve hadislerden iktibaslar da yapılarak konunun daha da pekişmesi sağlanmıştır. Tasavvufî şairlerin birçoğunda var olan edebî kaygının olmayışından dolayı vezin kusurları da sıklıkla görülmektedir. Eserin yazıldığı dönemin üslubu olan "Sebk-i Hindî" (Hint Üslubu)'nun birçok özelliği görülmesinden dolayı dili bazen ağır, ağdalı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şiirde geçen Allah'ın güzel isimleri (Esmâ-i Hüsnâ'lar) şunlardır:

Allah, Rahman, Rahîm, Melik, Kuddûs, Selâm, Mü'min, Müheymin, Azîz, Cebbâr, Mütekebbir, Hâlık, Bârî, Musavvir, Gaffâr, Kahhâr, Vehhâb, Razzâk, Fettâh, Alîm, Kâbiz, Bâsıt, Hâfiz, Râfi', Mu'izz, Muzill, Semi', Basîr, Hakem, Adl, Latîf, Habîr, Halîm, Azîm, Gafûr, Şekûr, Alî, Kebîr, Hafîz, Mukît, Hasîb, Celîl, Kerîm, Rakîb, Mücîb, Vâsi', Hakîm, Vedûd, Mecîd, Bâis, Şehîd, Hakk, Vekîl, Kavî, Metîn, Velî, Hamîd, Muhsî, Mübdî, Mu'îd, Muhyî, Mümît, Hayy, Kayyûm, Vâcid, Mâcid, Vâhid, Kâdir, Muktedir, Samed, Mukaddem, Mu'ahhir, Evvel, Ahir, Zâhir, Bâtın, Vâlî, Müteâlî, Berr, Tevvâb, Mün'am, Müntekîm, Afüvv, Mâlik, Zü'l-Celâl-i Ve'l-İkrâm, Rabb, Muksit, Câmi', Ganî, Mugnî, Mâni', Mu'tî, Dârr, Nâfi', Nûr, Hâdî, Bedî', Bâkî, Vâris, Reşîd, Sabûr, Sâdık, Gaffâr.

Münâcât der Esmâu'llahi'l-Hüsnâ[21]

Mef'ûlü Mefâ'ilün Fe'ûlün

(6a) Allah be-hakk-ı nâm-ı *Rahmân*

Ber men be-güşâ derî zi-gufrân

Allah'ım Rahman (esirgeyici, bağışlayıcı) adının hakkı için bana gufran kapısını aç.

Hakkâ ki tû-yi *Rahîm*-i meşkûr

Ez-rahmet-i hod me-kün merâ dûr

Rahim-i (bağışlama) meşkür (affedici) olan sensin, rahmetinden beni uzaklaştırma.

Gayr ez-tû *Melik* çü-nist mevcûd

Mahrûm me-kon merâ zi-maksûd

Senden başka Melik (mülk sahibi) yoktur. Beni maksuddan yoksun bırakma.

Kuddûs bilâ zi-lel tû-yi hem

Pâkîze kon în dilem zi-her gam

Kuddus (her türlü ayıptan münezzeh) olan sensin. Bu gönlümü her türlü gamdan (temizle) arındır.

[21] Eser, Marmara Üniv. Kütüp. Nadir Eserler Koleksiyonu 12830 demirbaş numarası ile kayıtlı Farsça eserin 6a-11a varakları arasındadır.

Nâm-ı tû *Selâm* u geşte Sâlim
Ez gerden-i men figen mezâlim
Senin adın Selam (her çeşit afet ve kederlerden emin olan) ve Salim olandır. Benim yakamdan mezalimi düşür.

Ey *Müémin* eger be-mîrem ez gam
An rahmet-i hod me-kon zi-men kem
Ey Mümin (kullarına emniyet veren) eğer ben gamdan ölürsem, O rahmetini benden eksiltme.

Binger be-men ey *Müheymin* imrûz
Cânem tû be-nûr-ı hod ber-efrûz
Ey Müheymin (her şeyi gözetip koruyan) bugün bana bak, canımı kendi nurunla aydınlat.

(6b) Hestî tû '*Azîz*-i bî-nihâyet
Dûrem me-kon ez reh-i hidâyet
Bi-nihayet olan Aziz (her şeye galip olan) sensin. Beni hidayet yolundan uzaklaştırma.

H˘âhem ki be-hakk-ı ism-i *Cebbâr*
Âzâd konî merâ tû ez nâr
Cebbar (azamet ve kudret sahibi) isminin hakkı için beni ateşten kurtuluşa çıkarmanı isterim.

Nâmet *Mütekebbir* ey İlâhem
Der-keş kalemî tû ber-günâhem
Ey Allah'ım senin ismin Mütekebbir (ululuk sahibi)'dir. Günahımın üstünü kalemle sen çiz.

Ey *Halık*-ı bî-niyâz-ı bî-çün
În sîne me-kon zi-gussa pür-hûn
Ey benzeri ve ihtiyacı olmayan Hâlık (yaratıcı), bu gönlümü keder (üzüntü) kanıyla doldurma.

Ey *Bârî* berr u bahr-i 'âlem
Yek lahza nazar fegen be-hâlem
Ey denizin ve karanın Bâri'si (her şeyin aza ve cihazını birbirine uygun yaratan), bir an benim halime bak.

H˘âhem ki merâ tû ey *Musavvir*
Ber-kâr-ı cihân konî müdebbir
Ey Musavvir (her şeye bir şekil ve hususiyet veren), beni dünyada müdebbir kılmanı isterim.

Men gark-ı günâhem u tû *Gaffâr*
Zîn garka merâ tû hem birûn âr
Ben günaha batmışım Gaffar (bağışlayıcı) sensin. Battığım bu yerden beni sen dışarı çıkar.

Kahhâr be-men me-kon tû kahrî
K'uftem zi-der-i tû men be-bahrî
Kahhar (her şeye, her istediğini yapacak surette, galip ve hakim)'sin bana kahretme ki senin kapından denize düşmeyeyim.

K'âbeş heme bâşed ez me'âsî
Cân-râ ne-buved ezu halâsî
Ki suyu tamamen günahtandır. Can ondan kurtulamaz.

Vehhâb u mevâhib-i tû dâyim
Rîzed be-ser-i niyâm u kâyim
Uyuyana da uyanık olana da her zaman karşılıksız veren Vehhab (çok fazla ihsan eden) olan sensin.

Ey Vâsıf hod be-ism-i Rezzâk
Ber-cûd u kerem tû geşte-i tâk
Ey vasıf Rezzâk (rızık veren) ismiyle cömertlik ve keremde teksin.

Pür şod zi-güneh sahîfe-i mâ
Nâkıs me-kon în vazîfe-i mâ
Bizim sayfalarımız günahla doldu. Bu vazifemizi eksik bıraktırma.

Fettâh-i hazâyin-i dilem bâş
Vîn sırr-ı mahabbetem me-kon fâş
Gönlümün (gizli) hazinelerinin Fettâhı (her türlü müşkülleri açan ve kolaylaştıranı) ol. Sevgi sırrımı aşikâr etme.

(7a) Hestî tû *'Alîm* u men güneh-kâr
H̃âhem zi-'ukûbet-i tû zinhâr
Ben günahkârım Alîm (her şeyi en ince noktasına kadar bilen) olan sensin. Senin cezalandırmandan sakınırım.

Ey *Kabiz*-i mülk-i her dû-'âlem
Şermende me-kon zi-bed fe'âlem
Ey iki alemin Kâbizi (dilediğine darlık veren, sıkan, daraltan) kötü fiillerimden dolayı beni utandırma.

Ey *Bâsit* "Külli yevmi fî şân"
Mâ-ra zi gamı me-kon perîşân
Ey her gün yeni bir tecelli gösteren Bâsit (dilediğine bolluk veren, açan, genişleten), bizi gamdan perişan etme.

Ey *Hâfiz* bâ-kemâl ü kudret
Dûrem me-kon ez-bisat-ı hazret
Ey kemal ve kudretin Hafizi (yukarıdan aşağıya indiren, alçaltan, dereceleri düşüren), yüce varlığından bizi uzaklaştırma.

Ey *Râfi*'-i cerh u 'arş u kürsî
Hod hâlık-ı 'Arab u Türk ü Farsî
Ey yeryüzünün, gökyüzünün ve arşın Rafii (yukarı kaldıran, yükselten, dereceleri yükselten), Fars'ın Türk'ün ve Arab'ın yaratıcısı sensin.

Der fazl u kerem çü nîst kıllet
Ber-dâr-ı mera zi-hak-ı zillet
Senin cömertlikte ve fazilet göstermede bir eksiğin yok. Beni zillet toprağından kaldır.

Hestî tû *Mu'iz* her zelîlî
Ez fazl u tû bih şeved 'alîlî
Sen her alçağın da Muizi (izzet veren, aziz kılan)'sin, senin faziletinden illetli olan iyileşir.

Men nîz 'alîl u hem zelîlem
Ez kuvvet-i hîş kon 'adîlem
Ben de alil (hastalıklı) ve zelilimdir (aşağılanan). Kendi gücünle dengede olmamı (doğru yolu bulmamı) sağla.

Hestî tû *Mudil*-i küll-i *Cebbâr*
Zinhâr zi-heybet-i tû zinhâr
Senin varlığın bütün cebbarlara (kudret sahibi) olanlara örnektir. Senin heybetinden sakınırım.

Dânem ki *Semî'* bî-niyazî
Kârem çi şeved eger be-sâzî
İhtiyacı olmayan Semi (her şeyi iyi işiten) olduğunu biliyorum. Benim işimi yaparsan bundan ne çıkar.

Ey *Sâmi'* savt-i şeb huruşân
Sırrı be-günâh-ı men be-pûşem
Ey gece coşanların sesini dinleyen Sami, benim günahımı ört.

Ez dîde münezzeh u *Basîrî*
Der mülk-i bekâ-yi hod kebîrî
Gözden münezzehsin ve Basîr (görensin). Kendi beka mülkünde en yücesin.

Ef'âl-i men-i şikeste dîdî
Vân-geh kalemî deru keşîdî
Benim gibi kırılan birinin yaptıklarını gördün ve bir kalemde çizdin.

(7b) Yek nâm-ı hodet *Hakem* nihâdî
Hükem-i digerân be-bâd dâdî

Kendi adını Hakem (hükmeden, hakkı yerine getiren) koydun. Diğerlerinin hükmünü hiçe saydın.

H˘ahem ki be-hükm-i hîş her-dem
Der ‘aşk konî ziyâde derdem
Kendi hükmünle her an aşkta benim derdimi arttırmanı isterim.

Ef’âl-i tû cümle ‘ayn-ı *Adl*-est
Kâr-ı men-i dil-şikeste sehl-est
Senin yaptıklarının hepsi Adl (adaletin) ta kendisidir. Benim gibi bir gönlü kırığın işi zordur.

Ez lutf-ı hod ey *Latîf*-i dâver
Maksûd-ı dilem zi-hod ber-âver
Ey hüküm veren Latîf (kullarına iyilikler ulaştıran) kendi lütfunla beni amacıma ulaştır.

Ber-hâl-i dilem tû hod *Habîrî*
Key dest-i men-i şikeste gîrî
Benim gönlümün haline sen kendin Habîr (vakıf)sın, benim gibi bir (gönlü) kırılan birisinin elini tut.

Ez hilm-i hod ey *Halîm*-i pür-cûd
Mâ-râ be-resân be-kû-yî maksûd
Ey cömert olan Halîm (yumuşak davranan) kendi yumuşaklığınla bizi maksuda götür.

Nâm-ı tû *‘Azîm* u men hakîrem
Begzâr ki ber-deret be-mîrem
Senin isimin Azimdir (çok azametli) ve ben hakirim. Kapında ölmeme izin ver.

Gufrâneke yâ *Gafûr*-ı zellât
İgfir li-‘ibâd külleme fât
Ey Gafur (affı ve mağfireti pek çok olan), ne kadar fırsatlar elden gidip hatalar yaptılarsa da tüm kullarını bağışla.

Taksîr-i men ey *Şekûr*-ı meşkûr
Gerdân-ı tû be-fazl-ı hîş magfûr
Ey Şekûr şükredenlerin şükretmesine sebep olan benim hatalarımı kendi faziletinle bağışla.

H˘ahem zi-*'Aliy* 'inâyeti burd
Tâ sâf şeved vücûdem ez durd
Vücudum sıkıntıdan arınması için Aliy (pek yüce olan)'den inayet görmek isterim.

Hestî tu *Kebîr* u men sagîrem
Lîkin dilem ez tu ber-negîrem
Sen Kebir (en büyük)'sin yücesin ben küçüğüm ancak gönlümü senden almam (vazgeçmem)

Der hıfz-ı hod ey *Hafîz*-i esrâr
Ma-ra zi-belâ-yı bed nigeh-dâr
Ey Hafîz (sırların koruyucusu) olan kendi koruman altında bizi kötü belalardan muhafaza et.

Kün mokt-ı hod ey *Mukît*-i gayyur
Ez cân u dil-i şikeste-em dûr
Ey gayretli olan Mukit (her yaratılmışın gıdasını, azığını veren), kötülükleri benim gibi bir canı ve gönlü kırıktan uzaklaştır.

(8a) Çün rûz-ı cezâ tû-yi *Hasîb*em
Ez rahmet-i hod be-dih nasîbem
*Ceza gününde sen benim Hasîb (*her şeyin hesabını bütün detayları ile bilen)sin, *kendi rahmetinden nasibimi ver.*

Dânem ki tû-yi *Celîl*-i ekber
Dârî gazâ u rahmet ekser
Hoşgörü ve rahmeti çok olan yüce Celil-i Ekber olduğunu biliyorum.

Nâm-ı tû *Kerîm* u men gedâyem

Bâ-rahmetet ez gadab cüdâyem
Senin adın Kerîm (cömert)tir ve ben dilenciyim. Senin rahmetinle gazabından uzaktayım.

Peyveste be-hâl-i men *Rakîb*î
Emrâz-ı merâ diger tabîbî
Devamlı olarak benim halimi gözeten sensin. Hastalıklarımın iyileştirici tabibi sensin.

Ber men çü güzaşt hükm-i takdîr
Ez rahmet-i hod be-kon tû tedbîr
Bana takdirin hükmü geçtiğinde, kendi rahmetinle sen tedbirini al.

Kerdem zi-günâh tövbe bisyâr
Takdîr-i tû kerde ser-nigûn-sâr
Günahtan çok tövbe ettim. Senin takdirinle başım öne eğilmiş.

Geştem çü der-în fe'âl-i bedbîr
Kısmet çü çünîn bud çe tedbîr
Bu kötü amellerle yaşlandım. Kaderim böyle imiş tedbir nedir.

Âdem ki halîfe-i Hodâ bûd
Ez mihnet u fi'l-i bed cüdâ bûd
Adem Allah'ın halifesi idi. Sıkıntıdan ve kötü fiilden uzaktaydı.

Mescûd-ı melâyik-i kirâm-est
Hem vâlid-i cümle hâs u 'âmm-est
Meleklerin secde ettiği (Adem) bütün dünyanın (insanların) babasıdır.

Der-kâr-ı ezel ki bûd maksûm
Pûşîde sırreş nihâde mahtûm
Ezelde gizli tutulması gerekenlerin sırrını gizledim.

Her çend ki nişest u kerd tedbîr
Âsûde ne-şod zi-hükm-i takdîr
Her ne kadar ki oturup düşündü. Takdirin hükmünden kurtulamadı.

Goftî ki menem *Mucîb*-i da'vât
İnest du'â be-kon mükâfât
Mucib-i davet (duaları kabul eden) benim dedin. Dua budur, mükâfat et.

Ey *Vâsi*-i bî-kıyâs u bî-had
Dûrem kon ez-în meziyet-i bed
Ey benzeri ve gücünün sınırı olmayan Vasi (lütfu bol olan) beni kötülüklerden uzaklaştır.

(8b) Ez fazl-i hod ey *Hakîm*-i dânâ
Ber-fi'l-i bedem me-kon tevânâ
Ey bilgin olan Hakim (hikmet sahibi olan), kendi faziletinle kötü fiilleri yapma fırsatı verme.

Binger be-men ey *Vedûd*-i Ma'bûd
Tâ der-güzerem zi-cümle mevcûd
Ey Vedud-i mabud (yarattığı kullarını çok seven) bana bak. Ta ki var olan her şeyden vazgeçeyim.

Mâ-râ diger ey *Mecîd*-i Mennân
Ser-geşte me-kon zi-bahr-i yek nân
Ey Mecid-i Mennan (şanı, şerefi çok üstün olan), artık bizi bir ekmeğe muhtaç etme.

Ey *Bâ'is*-i cism-i mürde ez hâk
Ber-dâmen-i satr-ı men me-zen câk
Ey Bâis (ölüleri diriltip kabirlerinden çıkaran) topraktan ölüyü dirilten, benim kapalı olan eteğimden yırtık açma.

Der kûy-i belâ me-kon *Şehîd*em
K'ez dâne vü dâm-ı bed remîdem
Bela köyünde beni şehit etme. Kötü tuzak ve tanelerden bıktım.

*Hakk*â ki be-cüz tû kes ne-dânem
Mekzâr ki ez-rahat be-mânem

Senden başka kimseyi bilmem. Senin yolundan vazgeçmeme izin verme.

Nâm-ı tû *Vekîl* u zin vekâlet
Hergiz ne-resed be-kes melâlet
Senin adın Vekildir (kendisine tevekkül edenlerin işlerini en iyi neticeye ulaştıran) bu vekaletten asla kimseye bir kötülük ulaşmaz.

Hestî tû *Kaviy* be-kuvvet-i hîş
În gussa be-derkeş ez dil-i rîş
Sen Kaviy (güçlüsün) ve kendi gücünle bu kederi yaralı olan gönülden uzaklaştır.

H˘âhem zi-*Metîn* ki der-kıyâmet
Mâ-râ berihnet ez-nedâmet
Metinden (çok güçlü olan) istiyorum ki kıyamet günü bizi pişmanlıklardan kurtarsın.

Gayr ez tû *Velî* diger ne-dârem
Mekzâr merâ ve-hâl-i zârem
Senden başka Velim (sevdiği kullarının dostu) yoktur. Beni bu kötü durumumla (baş başa) bırakma.

Ez hamd-i *Hamîd* eger be-mânem
Ber şükr-i hodet güşâ zebânem
Eğer Hamîdi (kendisine hamdedilen) hamd etmekten uzaklaşırsam sana şükretmeye dilimi aç.

Muhsî be-bekâ-yi hod ki mâ-râ
Ber-ni‘met u fazl-ı hod be-yârâ
Ey Muhsi (sonsuzda olsa tek tek her şeyin sayısını bilen), kendi bekanla bizi nimet ve faziletinle süsle.

Eşyâ heme hâdis u tû *Mübdî*
Pâkîze kon în kadeh zi-derdî
Bütün her şey hadis (yaratılmıştır) temel olan sensin. Bu kadehi dertten sen arındır.

(9a) Hestî tû *Mu'îd*-i külli fâni
H˘âhem ki me-ra zi-men rehânî
Sen bütün fanilerin Muidi' (varlıkları yok ettikten sonra tekrar yaratan)sin. Beni benden kurtarmanı istiyorum.

Muhyî el'izâm-i men tû-yi hem
İhsân-ı hodet me-kon zi-men kem
Bana hayat veren sensin. Kendi ihsanını (iyiliklerini) benden eksik etme.

Ber hikmet-i hod tû hem *Mümitî*
Der kabza-i kudretet dû gîtî
Hikmetinle hem can alan sensin, iki dünya senin gücünün kapsamındadır.

Ey *Hayy*-i kadîm-i lâ-yezâlî
H˘âhem zi-derî tû kadr-i 'âlî
Ey sonsuz olan senin kapında yüksek bir değer istiyorum.

Kayyûm belâ zelel tû hestî
Bîdâr kon în dilem zi-mestî
Belayı defedici kayyum (gökleri ve yeri, her şeyi tutan) sensin. Gönlümü bu sarhoşluk uykusundan uyandır.

Ey *Vâcid*-i bî-zevâl-i dâyim
Dîvâne şodem zi-levm-i lâyim
Ey zevali olmayan Vacid (istediğini istediği anda bulan), kınayanların kınamasından aklımı yitirdim.

Mâcid be-vücûd-ı hod ki derdem
Der hicr me-kon ziyâde her dem
Ey Macid (kadr ve şanı büyük, kerem ve iyilikleri pek çok), kendi varlığınla benim derdimi her an ayrılıkta arttırma.

Ey *Vâhid*-i bî-şerîk ü ferzend
Be-güşâ dil-i haste-em zi her bend

Ey ortağı ve çocuğu olamayan Vahid (tek olan, eşi benzeri olmayan), yorgun gönlümü her türlü bağdan kurtar.

Der râh-ı *Ehad* eger be-mânem
Der kûy-ı *Samed* be-kon revânem
Eğer Ehad yolunda kalırsam beni Samed köyüne yolla.

Ey *Kâdir* eger be-kudret-i hîş
Mâ-râ dû kadem zi-hod beri pîş
Ey Kadir (güçlü olan) eğer kendi kudretinle bizi iki adım ileriye götürürsen,

Âsûde şevem zi-bend-i hestî
Diger ne-revem be-hˇâb-ı mestî
Varlık bağlarından kurtulurum, artık sarhoşluk uykusuna dalmam.

Ey *Muktedir*-i bilâ nihâyet
Ber men be-güşâ derî hidâyet
Ey sonu olamayan muktedir (güçlü), bana hidayet kapısını aç.

Rûzî çü be-mîrem ez-nedâmet
Şermende me-kon tû der-kıyâmet
Eğer bir gün pişmanlıktan ölürsem, kıyamet gününde beni utandırma.

(9b) Çün *Zâhir* u *Bâtın*î tû dâyim
Ber vahdet-i zât-ı hîş-i kâyim
Daima Batın (akılların idrak edemeyeceği yüceliği gizli olan) ve zahir (varlığı sayısız delillerle açık olan) olduğundan, sen kendi zatının vahdetiyle kaimsin.

Tâ bûd bidâyet-i vücûdem
Perverde-i ni'met-i tû bûdem
Var olduğum günden beri senin nimetinle beslendim.

Ez fazl u kerem çü dâde-i cân
Ârâste kon be-nûr-ı îmân

Fazl ve cömertliğinle bize can vermişsin. İman gücüyle (de) süsle.

Vâlî be-vilâyetî ki dârî
Der kûy-i gamem me-keş be-zârî
Ey Vali (kâinatı ve her an olup biten her şeyi tedbir ve idare eden), sahip olduğun yetkiyle gam köyünde beni inletme.

Çün hod *Müte'âl-i* pür nevâlî
Lâ-tahcirnî 'alâ'l-fe'âlî
Sen çok bağışta bulunansın, beni hatalı fiillerden uzak eyle.

Yek nâm-ı tû *Berr* u men zi-cûdet
Peyveste hemî konem sücûdet
Senin bir adın Berr (kullarına iyilik ve ihsanı, nimetleri bol olan)dir, senin cömertliğinden her zaman secdeye kapılırım.

Men kerde güneh besî tû *Tevvâb*
Be-güşây zi-tevbe behr-i men bâb
Ben çok günahkârım sen Tevvab (tevbeleri kabul eden)sin, tevbe kapısını bana aç.

Ey *Mün'am* eger zi-ni'met-i hîş
Âmâde konî cevâl-i dervîş
Ey nimet veren kendi nimetinle eğer dervişin torbasını doldurursan,

Diger zi-gam-ı cihân ne-nâlem
Ru ber-kadem-i bütân ne-mâlem
Artık dünya gamından şikâyet etmem. Yüzümü putların ayağına sürmem.

Çün *Müntakımi* be-hakk-ı nâmet
Mâ-râ berihân zi-intikâmet
Sen Müntekım (günahkârlara, adaletiyle, müstahak oldukları cezayı veren)sın. Adının hakkı için bizi intikamından kurtar.

Hestî tû *'Afüvv* cürm bisyâr
Şermende me-kon merâ diger bâr

Sen Affuv (affedici)'sun, günahımız çoktur, (bundan dolayı) yeniden bizi utandırma.

Ey *Mâlik*-i mülk u fülk-i meşhûn
Ez şevk-ı tû cân-ı men çü Mecnûn
Ey mülk ve dolu gemilerin sahibi, senin şevkinden ben Mecnun gibiyim.

Rûzî ki cezâ şeved ta'yîn
Dîdâr-ı hudet nasîb-i men kon
Cezanın tayin edildiği gün didarını (yüzünü) bana nasip et.

(10a) Ey nâm-ı tû *Zü'l-celâl ve'l-ikrâm*
Murg-ı dil-i men rehâ kon ez-dâm
Ey adı Zül-celali ikram olan (hem büyüklük sahibi hem fazl-i kerem sahibi), gönül kuşumu tuzaktan kurtar.

Ân dem ki şeved cihân diger-gûn
În dîde me-kon zi-girye pür-hûn
Dünya alt üst olduğu an gözlerimi kan çanağına döndürme

Yâ *Rabbi* be-hakk-ı ism-i a'zam
Gayr ez gam-ı hod me-dih merâ gam
Ey Allah'ım, ism-i azam hakkı için bana kendi gamından başka gam verme.

Pâkîze kon în serem zi-mestî
Vîn levh-i dilem zi-nakş-i hestî
Başımı sarhoşluktan temizle (arındır). Bu gönlümü de varlık kaygısından kurtar.

Ey *Muksit* u *Câmi*' u *Ganî* hem
Rızkım me-kon ez hazâ'inet kem
Ey Muksit (bütün işlerini denk ve birbirine uygun yerli yerinde yapan), Cami (İstediğini istediği zaman istediği yerde toplayan), Gani (Çok zengin ve herşeyden müstağni) rızkımı hazinelerinden azaltma.

Rûzî ki konî kıyâmet âgâz
Gerded heme zerre nîz gammâz
Kıyameti başlattığın gün, her zerre şahitlik eder.

Halk ez-der-i în serâ-yı vîrân
Ser-geşte revend u geşte hayrân
Bu viran sarayın kapısından halk başı dönmüş ve şaşırmış olarak giderler

În bende-i bî-nevâ-yi hod-râ
Âzâd kon ez 'azâb-ı kübrâ
Bu muhtaç kulunu büyük azaptan kurtar.

Mugnî çü tû-yi merâ ganî kon
Ez mihnet in serâ berî kon
Mugni (dilediğini zengin kılan) sensin, beni de muhtaçlıktan kurtar, bu sarayın külfetinden arındır.

Mu'tî çü 'atâ-yi hod be-mikdâr
Kerdî be-'ibâd-ı mest u huşyâr
Mu'ti (ihtiyaçtan uzakta) olan sensin, ayık olana da sarhoş olana da ölçüsü nispetinde veren sensin.

Mâni' ne-buved kesî be-hâlî
Tâ hod ne-dehî der u zevâlî
Sen kendin birisine zeval vermediğin müddetçe onun durumunda bir mani olmaz.

Ey *Zâr*-ı merâ zi-mekr-i agyâr
Der hıfz u emân-ı hod nigeh-dâr
Ey Dar (elem ve zarar verecek şeyleri yaratan, hüsrana uğratan), beni düşmanların hilesinden kendi koruman altına al.

Nâfi' çü tû-yi merâ be-her hâl
Ser-geşte me-kon be-kûy-i eşgâl

Nafi (hayır ve menfaat verecek şeyleri yaratan, faydalandıran) sensin beni her durumda uğraştığım şeylerle şaşkın vaziyette bırakma.

(10b) Ey *Nûr* be-nûr-ı hod ber-efrûz
Şem‘-i dil u cân-ı dîde imrûz
Ey nur (alemleri nurlandıran, dilediğine nur eden, nur olan) bugün can ve gönül lambasını kendi nurunla aydınlat.

Envâr-ı turâ meger be-bîned
Agyâr-ı turâ diger ne-bîned
Senin nurunu gören artık başkasını görmez.

Ey *Hâdî*-i tâlibân-ı der-gâh
Be-nümâ tû merâ be-sû-yi hod râh
Ey dergâh talebelerinin hidayete kavuşturan, bana doğru yolu göster.

Tâ ez harâm-i tû ser ber-ârem
Yâ der pes-i perde cân sipârem
Ta ki senin hareminden başkaldırayım ya da perdenin arkasında can vereyim

Hestî tû *Bedî*‘-i mülk ü eflâk
Ez gayr-ı gamet be-kon dilem pâk
Sen feleklerin ve yerin Bedii (hayret verici şekilde alemleri yoktan var eden)sin. Senden başkasının gamını (düşüncesini) gönlümden temizle.

Ey *Bâkî* ba‘d-i külli fânî
Ber men be-güşâ derî me‘ânî
Ey bütün fanilerden sonra Bâkî olan (varlığının sonu olmayan), bana mana kapılarını aç.

Ey *Vâris* eger be-mîrem ez-gam
Mîrâs-ı tû cân-ı men buved hem
Ey Varis (varlığı devam eden, servetlerin hakiki sahibi) eğer ben gamdan ölürsem senin mirasın benim canımdır.

Hestî tû *Reşîd* u men çü kem râh
Râhem be-nümâ be-sû-yi der-gâh
Sen Reşit (bütün alemleri dosdoğru bir nizam ve hikmetle akıbetine ulaştıran)sin, ben az yol gidenim. Yolumu kendi dergâhına doğru göster.

Mürdem zi-gamet tû hod *Sabûr*î
Men ba'de ne-h̆âhem ez tû dûrî
Ben gamından öldüm sen kendin Sabur (çok sabırlı olan)'sun, bundan sonra senden uzaklaşmak istemem.

Ey *Sâdık* va'd-i hod bilâ reyb
Esrâr-ı hakîkat-ı tû der-gayb
Ey vaadine Sadık (doğru) olan, şüphesiz hakikatinin sırları gizlidir.

An va'de-i rahmetet ki kerdî
Bord ez rûh-i cümle renk-zerdî
Senin vaat ettiğin o rahmetin herkesin yüzünden solgunluğu kaldırdı.

Rûzî ki cüdâ şeved zi-ten cân
Vîn hâne şeved harâb u vîrân
Tenden canım ayrıldığı gün bu ev harap ve viran olur.

Ümmîd-i men-i hakîr-i dil-rîş
Merdûd me-kon zi-rahmet-i hîş
Bu hakir parçalanmış gönlün ümidi senin rahmetinden yoksun olmamaktır.

(11a) Dânem ki tû-yi hemîşe Gaffâr
Pûşîde ne-bâşed ez tû esrâr
Senin daima Gaffar (mağrifeti pek çok) olduğunu biliyorum, sırlar senden gizli değildir.

Ber hâl-i 'ibâd-ı hod *Habîrî*
Ber her-çe nihân buved *Basîrî*
Kendi kullarının halinden haberdarsın gizli olan her şeyi görürsün

Bînî tû günâh-ı mest u huşyâr
Gû-yî ki menem *'Azîz* u *Gaffâr*
Sen sarhoş olanın da ayık olanın da günahını görürsün Aziz (izzet sahibi) ve Gaffar (mağrifeti pek çok) benim dersin

Settâr-ı 'uyûb-ı men tû mî bâş
Pûşîde günâh-ı men me-kon fâş
Benim ayıplarımı örten sen ol, benim gizli olan günahlarımı açığa vurma.

Sonuç

Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında bugüne kadar Cenâb-ı Allah ile ilgili birçok eser vücuda getirilmiştir. Bunlardan en yaygın olanlarından birisi de Esmâ-i Hüsnâ'lardır. Esmâ-i Hüsnâ'lar Cenâb-ı Allah'ın en güzel isimleri, onların şerhleri ve havassı üzerine yazılmış manzum ve mensur eserlerdir. Arap ve Türk edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ'lara Fars edebiyatına nazaran daha çok itibar edilmiştir. Fars edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ'lar daha çok tercüme şeklinde kaleme alınmıştır.

Edebiyatta, Allah'ın güzel isimlerinin geçtiği müstakil veya eserlerin içinde bir bölüm olarak Esmâü'l-Hüsnâ ve şerhleri kaleme alınmış ve bir tür olarak yaygınlaşmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın güzel isimleriyle dua edilmesi ve hadislerde Allah'ın güzel isimlerinin ezberlenip okunması, bundan dolayı cennete girileceği müjdesinin verilmesi birçok şair için ilham kaynağı haline gelmiştir. Marmara Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümünden temin edilen Fars edebiyatının 16. yüzyıl temsilcilerinden Ali Geylânî'nin "Kitâb-ı Lü'lü'ül-Meknûn ve Leylî u Mecnûn" adlı eserinin 6a-11a varaklarında mevcut olan "Münacât-ı Der Esmâü'l-Hüsnâ" başlıklı bölüm günümüz harflerine çevrilip tercümesi yapılan eserin her beytinde Allah'ın güzel isimleri verilerek açıklaması yapılmıştır. 126 beyitlik bu bölümde Fars edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ'ların nasıl kullanıldığı, okuyucuya verdiği mesaj açısından da incelemeye değerdir. Konu ile ilgilenen araştırmacılar için, Fars edebiyatında işlenen Esmâ-i Hüsnâ ile Türk Edebiyatında işlenen Esmâ-i Hüsnâ'ları karşılaştırma imkânı bulması açısından da önemli olduğunu düşünüyoruz.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* thk. Şuayb el-Arnavut-Âdil Mürşid, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, c. XII, 469, 1417/1997.

Altuntaş, Halil-Şahin, Muzaffer, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.

Buharî, Ebu Abdullâh b. Muhammed b. İsmâîl el- Buhârî, *Sahîh I-IV*, Yayına Haz. Muhammed Züheyr b. Nâsir en-Nâsir, Dâr u Tavki'n-Necât, Şurut, 18, III, 185, "Da'avât", 69, C. IV, Cüz 8Beyrut, 1422.

Canan, İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, C. 17, İstanbul: Akçağ Yayınları.

Demir, Fethi, *İsimden Müsemmaya Allah'ı Tanımak*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van 2009.

Gülle, Sıtkı, "Kur'ân-ı Kerîm'deki Esmâ-i Hüsnâ ve Grupları", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (Mevlânâ Sayısı),* S. 16, İstanbul 2008, s. 121-148.

İbn-i Mâce, *Sünen I-II*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâr-u İhyâ-i'l-Kütübi'l- Arabiyye, C. II, "Duâ" 10, Beyrut 1373/1954.

Kanar, Mehmet, *Farsça-Türkçe Sözlük*, Birim Yayınları, İstanbul 1998.

Karagöz, İsmail, *Ayet ve Hadisler Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları Esmâ-i Hüsnâ*, DİB Yayınları, İstanbul 2001.

Kızılabdullah, Şahin, *Hâkim Seyyid Mehmed Efendi Hayatı, Eserleri ve Manzum Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ'sı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.

Koyuncu, Fatih, "Bursalı Subhî Mehmed ve Manzum Esmâü'l-Hüsnâ Şerhi*", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 7, S. 31, s. 175-193.

Külekçi, Numan, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhî İbn İsâ Saruhânî*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.

Levend, Agâh Sırrı, "Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri", *TDAY Belleten*, 1972, s. 35-80.

Müslim, Ebü'l-Hüseyin b. Haccac el-Kuşeyri, *Sahîh*, Yayına Haz. Ferîk-i Beytü'l-Efkâri'd-Düveliyye, "Zikr", 5, Suudi Arabistan 1418/1997.

Şahin, Hüseyin, *El-Esmaü'l-Hüsnâ ve Eserleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Mimar Sinan Üniv., İstanbul 1989.

Şener, H. İbrahim, *Türk Edebiyatında Manzum Esmâü'l-Hüsnâlar,* Basılmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1985.

Şener, H. İbrahim, "Asar-ı Kemalde Yer Alan Manzum Esmaü'l-Hüsna" *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. IV, İzmir, 1987.

et-Tirmîzî, Îsâ Muhammed b. Îsâ, *Sünen I-V*, thk.: İbrâhim Atve, Mustafâ el-Halebî Baskısı, C. V, "Da'avât", 83, Mısır 1395/1975.

Topaloğlu, Bekir, "Esmâ-i Hüsnâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* C. 11, İstanbul 1995, s. 404-418.

Yılmaz, Ali, "Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ Şerhleri ve İbn-i Îsâ-yı Saruhânî'nin Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ'sı", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* C. 2, Sayı 1, Sivas 1998, s. 1-34.